

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Зергерлік бұйымдардың маңызы

ЖАРИЯЛАНДЫ
29.04.2024СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/152653/>

Зергерлік бұйымдардың маңызы

Сәндік-қолданбалы өнер-қазақ халқының көркемдік көрінісінің бір түрі. Себебі ол этикамен байланысты болды. Сәндік-қолданбалы өнер мәдени өркениеттік бірегейлікті және жалпы мәдени бірегейлікті өте терең және нақты көрсетеді. Сәндік-қолданбалы өнердің ең маңызды түрі-зергерлік өнер, өзінің көркемдік әсерімен жарқын. Әлемнің барлық халықтарында зергерлік бұйымдар бірінші орында тұр, өйткені бұл әр адамға ежелгі дәуірден бастап өзін безендіру үшін айталық, қола дәуірінде адамдар өздерін безендірді және тіпті ертерек неолит дәуірінде олар өздерін жануарлардың азу тістерімен безендірді. Уақыт өте келе әрине бұл әшекейлер қазірдің өзінде көрнекті функциялармен яғни кейбір функциялармен ерекшелене бастады. Қола дәуірінде айқын қалыптасқан безендіру бұл кеуде әшекейі алқалар, білезіктер, сақина және т.б. (Ең таңқаларлығы, кейбір мотивтертегі әшекейлер XV ғасырға дейін дамыды). Содан кейін сақ дәуірі келеді. Олар өздерінің көркемдік экспрессивтілігімен аң стилі деп аталатын стильді қалдырды. Сонымен қатар, геометриялық стильдің эстетикасын айтуға болады. Осы кезеңдегі барлық әшекейлер пішіні мен ою-өрнектер үшбұрыш тәрізді, дән тәрізді.

Қазақстан полиметалдарға оның ішінде күміс алтын сияқты бағалы металдарға бай болғандықтан, Қазақстан аумағында үнемі өнердің ежелгі бастаулары болған. Ол ұзақ уақыт бойы дамыды. Алтын Ордаға көптеген қолөнершілер әкелінгендіктен, бұл Кавказдан және Орта Азиядан, парсыдан шыққан өнерді бастан өткерді. Олар да Қазақстанның зергерлік өнеріне өз ықпалын тигізді. Біз көптеген елдермен көршілес болдық және олардың әсерін табиғи түрде сезіндік.

Қазақтардың көптеген зергерлік бұйымдарында, стиль ерекшеліктерінде басқа этникалық мәдениеттің элементтері байқалады. Қазақтар көшпенділер болғандықтан, бізде цехтар болған жоқ, қалаларды қоспағанда зергерлер жеке-жеке жұмыс істеді, бірақ олардың саны көп болды. Ауылдарда да зергерлер жұмыс істеді. Олар жалпы алғанда барлық қалалық әшекейлерді мұра етті, бірақ соған қарамастан олар өздерінің қиялдарына өз мотивтерін енгізді. Әр диапазонның өзіндік ерекшеліктері, сұлулықтың өзіндік бейнесі болды. Және халық шеберлері өз әсерін, декор ұғымын, заттың сұлулығы

туралы өзіндік тұжырымдамасын қалдырғысы келді.

Көшпелі зергерлер ауылдарды аралап тапсырыс қабылдады. Қазақстан аумағында басқа елдерден келген зергерлер де жүрді, бұл негізінен көшпелі кавказдық қолөнершілер, сонымен қатар Орта Азиялық қолөнершілері де болды.

Айта кету керек, қыз дүниеге келгенде төрт жасында құлағын тесіп, жібек жіп таққан. 12 жасында ең алдымен, ол сәнді безендірілген тақияны киеді, содан кейін түрлі-түсті тастармен сырғаларды тағады, маржан моншақтарын киеді. Шаш ұштарына шолпылар тағады немесе ұзынырақ шашбау тағады. Содан кейін ол қос бекіткіш қапсырмасы бар камзолды киеді. Кейде олардың бірнеше бөлігі болды, олар тігінен киілді. Содан кейін жұптастырылған білезіктер, екі қолына сақиналар тақты. Көйлек інжу-маржандармен, былғары аяқ киім күміс төсеніштермен де безендірілген. Сонымен, қолдар, саусақтар, тіпті аяқ киім де күміс зергерлік бұйымдармен безендірілген. Көптеген күміс зергерлік бұйымдар семантикалық мағынаға толы болды. Яғни, олар тек безендіру ретінде ғана емес, сонымен қатар олар әдеттегі рәсімдермен де байланысты болды және олар міндетті түрде сыйлық беру этикетіне кірді және сақиналар тек қыздардың ғана емес, сонымен қатар әйелдердің де әшекейі болды деп айту керек. Өйткені тамақ дайындаған әйелдерде сақина міндетті түрде болуы керек еді. Күміс жаманды тартып алушы деп саналғандықтан металл тазартқыш қасиеттері бар ол қандай да бір себептермен тағамның таза екеніне сендірді және қазақтар күмісті өте жақсы көрді. Содан кейін маржан. Маржан бұл құнарлылық тасы және шығыс әлемінің көптеген халықтарында, әйелдер киімінде, әсіресе үйлену костюмінде болуы керек. Сонымен қатар олар бирюзаны да жақсы көрді, бұл бақыт тасы деп саналады. Бирюза аспан тасы болып саналды, сондықтан ол да костюмге көптеп тағылды.

Қазақтар білезіктер энергетиканы қолында ұстайды деп есептейді. Себебі олар энергия қолдар арқылы өтеді деп сенді. Сырға олар қыздың сұлулығын қалыптастыруға ықпал етеді, сонымен қатар құлақ ешқашан жаман ештеңе естімейді деп қарастырылды. 4 жастан бастап құлақ тесілгеннен кейін, қыздар сырғаларды ешқашан шешпеген. Әйел үйленгенде де сырғатаққан, ол қайтыс болған кезде де сырға шешілмеген. Сырғаны тек құлақ жыртылып кеткенде шешуге болар еді. Яғни, әдейі ауыр сырғалар тағып құлақты жырту керек еді. Және босану кезінде барлық әшекейлер шешіліп тасталды. Әр облыста Қазақстанның өзіндік ерекшеліктері бар. Солтүстік Қазақстанның әшекейлері үлкен масштабта ерекшеленеді, олар көп бөліктен тұрады, онда көптеген тастар бар және декорация барлығы таза күмістен жасалған және тек гравюрамен безендірілген. Оңтүстік Қазақстанның ою-өрнегі онда інжу-маржандар көгілдір және т. б. әртүрлі тастар бар полихромды ою-өрнек өркенделген. Яғни Қазақстан аумағында жасалған әшекейлердің әрқайсысының өз ерекшеліктері бар екенін айтуға болады.

Қорыта келе, қазақтардың салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын көрсететін зергерлік

бұйымдардың маңызы зор. Олар жергілікті мұраның маңызды бөлігі болып табылады және әртүрлі символдық мағынаға ие. Осылайша, қазақ зергерлік бұйымдары олардың діни, дәстүрлі құндылықтарын көрсететін және өзіндік болмысын нығайта отырып, олардың мәдениетінің маңызды аспектісін білдіреді.

Сегізбай Нурила,
Болат САЙЛАН, жетекші.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі
© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.